

РЕХАБИЛИТАЦИЈА - ПРАКТИЧНИ ОДГОВОР НА РЕЗОЛУЦИЈУ ИНФОРМБИРОА

Апстракт: *Ове, 2019. године навршило се седам деценија од доласка прве групе од 1200 кажњеника на Голи оток, 9. јула 1949. године и то годину дана од доношења Резолуције Информбироа. Велики број кажњених због подршке Резолуцији ИБ-а, пресуде по којима су осуђени видели су деценијама касније - када су покренули поступке за рехабилитацију на основу Закона о рехабилитацији који је донела Народна скупштина Републике Србије 2006. и 2011. године. Многи, нажалост, нису дочекали исправљање неправде која им је нанета, или су, рехабилитовани, кратко поживели. О томе, и у целини и на конкретном примеру говори овај рад.*

Кључне речи: *Резолуција Информбироа, судски поступци, Голи оток, Закон о рехабилитацији, Велимир Бранковић.*

У историји југословенске државе време од 1948-1953. године означава веома комплексан период, обележен Резолуцијом Информбироа, објављеном 28.6.1948. године. Информбиро, међународна организација комунистичких и радничких партија (СССР-а, Мађарске, Чехословачке, Пољске, Румуније, Бугарске, Француске, Италије и Југославије) основан 1948. у Пољској прокламовао је као циљ размену искустава између комунистичких партија и у случају потребе координацију њихове делатности на основу узајамне сагласности. Тај циљ је, међутим, убрзо по оснивању напуштен. „Историја Информбироа показује да је основни циљ који је Стаљин поставио стварањем ове организације био сламање Југославије јер Информбиро није ни на чему другом радио“.¹ Иако формиран у време када је свет већ улазио у хладни рат, па је интеграцијом комунистичких партија требало одговорити западном савезу, чињеница је „да је Комунистичка партија Југославије оригиналном револуцијом, самосталним руководством, угледом Тита у комунистичком свету изразито сметала Стаљину“.²

Тако су изашла на површину крупна неслагања између југословенског и совјетског државног и партијског руководства о чему ни партијско чланство ни народ нису ништа знали. А она су постојала, само су се изражавала у размени писама. Још у завршној фази рата 1944. године Тито је писмом обавестио Стаљина „да се официри Црвене Армије нису придржавали његове заповести да сав плен који буде захваћен у Београду буде предат нашој Народноослободилачкој војсци“.³

¹ В. Petranović, Istorija Jugoslavije: 1918-1988. Knj.3, Socijalistička Jugoslavija: 1945-1988, Beograd 1988, 198.

² Исто.

³ Архив Југославије (у даљем тексту АЈ), Фонд Архив председника Републике, Писмо маршала Тита Јосипу Висарионовичу Стаљину са одговором КМЈ I-3в/ 571.

Такође, писао је Тито „штабови Црвене Армије не би смели запоседати фабрике у Југославији одакле се разносе алати као на пример у Војном заводу у Крагујевцу јер нам је то од огромне потребе да бисмо што прије могли сами производити и оправљати наше оружје.“⁴ „Осим тога има и других многобројних незгодних поступака са стране појединих војника и официра Црвене армије што нашем народу и нашој војсци тешко пада на срце.“⁵

Које су, заправо, размере тих „незгодних поступака“ биле сазнаће се деценијама касније - 1995. године на Округлом столу, који је о Голом отоку органи-зовала Црногорска академија наука и умјетности. Презентирани су следећи подаци: „Током војних операција 1944-1945. године припадници Црвене армије извршили су 1219 силовања, 359 покушаја силовања, 111 силовања са убиством, 248 силовања уз покушај убиства и 1304 случаја пљачке са физичким повредама опљачканих“.⁶ Из Стаљиновог одговора који је уследио само два дана касније 31. 10. 1944. године видело се незадовољство начином на који се реагује на искрсле проблеме. „Мене чуди чињеница да се одређени инциденти и грешке од стране појединих официра и бораца Црвене армије код Вас представљају као правило и приписују целој Црвеној армији. Није лепо тако вређати Армију која Вам помаже да истерате Немце и која пролива крв у борбама против немачких завојевача“.⁷

Ова и слична неслагања, а пре свега Титов манир да одлучује самостално, без консултација или без тражења инструкција иритирао је Стаљина, продубљивљавао несугласице између партијских руководстава СССР-а и Југославије, па је дошло до Резолуције Информбироа, којом је вођство Комунистичке партије Југославије оптужено „да води непријатељску политику према Совјетском савезу да, прецењујући јаке унутрашње националне снаге југословенски руководиоци мисле да могу очувати независност Југославије без подршке комунистичких партија осталих земаља и без подршке СССР-а, да капиталистички елементи у земљи расту, да се води политика срамоћења совјетских војних специјалиста и дискредитовања совјетске армије и да зато Информбиро одобрава поступак Централног комитета Свесавезне комунистичке партије бољшевика (ЦКСКП (б)) који је узео иницијативу раскривања неправилне политике КПЈ и пре свега неправилне политике другова Тита, Кардеља, Ђиласа и Ранковића“.⁸ Информбиро позива на крају „здраве чланове КПЈ да присиле своје данашње руководиоце да отворено и поштено признају своје погрешке и да се врате интернационализму или ако се руководиоци КПЈ покажу за то неспособни, да их смене и истакну ново, интернационалистичко руководство Комунистичке партије Југославије“.⁹

⁴ АЈ, Писмо маршала Тита...

⁵ Исто.

⁶ Р. Лубурић, „Историјско-политички оквир сукоба Југославије и СССР-а 1948. године“, у: Голи оток 1949-1956: радови са округлог стола, Подгорица 1998, 27-28. Објављујући ове податке којима је југословенска страна оперисала у строго поверљиве сврхе 1948. године, аутор наводи да је тешко утврдити веродостојност овог извора, али да њему иду у прилог извештаји западних посматрача у Београду које су они слали својим централама у иностранству да понашање руских трупа у Београду узнемирава становнике главног града.

⁷ АЈ, Писмо маршала Тита...

⁸ „Резолуција Информбироа Комунистичких партија о стању у Комунистичкој партији Југославије”, Борба, 30. 6. 1948.

⁹ Исто.

У изјави поводом Резолуције, Централни комитет Комунистичке партије Југославије је, истичући да се критика заснива на нетачним и неоснованим тврдњама, одбио све наводе и позвао партијско чланство „да збије редове у борби за остварење партијске линије, а радничку класу и остале радне масе да још упорније наставе рад на изградњи наше социјалистичке домовине. То је једини пут и начин да праксом покажемо сву неоправданост поменутих оптужби“.¹⁰

Тако је почео драматичан сукоб југословенске револуције са стаљинистичким догматизмом и споља и изнутра. На страни ИБ-а нашле су се многе важне политичке личности међу којима два члана Политбироа (Сретен Жујовић и Андрија Хебранг) и више стотине чланова централних, обласних и среских комитета партије. Цео срески комитет у Бијелом пољу не само што се изјаснио за ИБ, него се наоружан одметнуо у шуму на челу са секретаром комитета и шефом УДБЕ. У сукобу са снагама безбедности неки чланови те групе су ухапшени, а неки ликвидирани. Активног опора било је и у војним круговима. Тројица високих војно-политичких функционера, два генерала и један пуковник, Арсо Јовановић, Бранко Петричевић и Владимир Дапчевић покушали су бекство преко границе у Румунију. У сукобу са граничарима Арсо Јовановић је убијен, остала двојица су ухапшени. У таквој атмосфери у земљи под политичком и економском блокадом и претећом војном интервенцијом, почело је изјашњавање о Резолуцији најпре у Партији, а затим се тај процес пренео и на ванпартијце, односно обичне грађане. Они који су се изјаснили за Резолуцију у целини (премда је, како се у доступној литератури може наћи њих било мало) или за неки њен део или само са симпатијама проговорили о Стаљину били су изложени хапшењима и прогонима. „У периоду од 1948-1963. органи унутрашњих послова у Југославији евидентирали су 55 хиљада лица која су на разне начине подржавали акцију Москве и источног табора против наше земље“.¹¹ „Репресија због изјашњавања за ИБ познавала је две врсте одговорности: административну и судску. Административно кажњених је било 11694, а судски кажњених 5037“.¹²

Административном кажњавању подвргавани су углавном цивили и то по тадашњем Закону о прекршајима. „Овај Закон до 1951. године није предвиђао право интернације у одређено место. Бесправна партијска држава није се све до средине 1951. године када је на Голи оток пристигла и VIII група логораша и докле је извршен највећи део злочина потрудила да свој терор покрије ни одговарајућим законским одредбама“.¹³ Казне у трајању до 2 године друштвено-поправног рада изрицале су се „без излажења пред надлежну комисију за прекршаје и без уручивања правног акта а решења су добијана само на потпис. Због тога малтене ниједан Голооточанин касније неће знати чак ни ко му је казну изрекао. Приликом читања одлуке о кажњавању могућност подношења жалбе није ни помињана или је то чињено са циничним наговештајем репресалија, што је, потом, над побуњеником

¹⁰ „Резолуција Информбироа“.

¹¹ Д. Марковић, Истина о Голом отоку, Београд 1987, 15. Аутор наводи и део кадровске структуре евидентираних Информбировача: 21880 учесника НОР-а, 4153 припадника ЈНА, 1673 припадника носилаца Партизанске споменице 1941.године, 2616 чланова разних руководстава КПЈ, 1722 припадника СУП-а, 4008 студената, 5081 радник, 5626 земљорадника.

¹² В. Petranović, n. d., 232.

¹³ Д. Михајловић, Кратка историја сатирања, Београд 2005, 28-29.

и спровођено“.¹⁴ Ова врста кажњеника упућивана је на Голи оток, а казне су им тамо могле бити више пута продужаване уколико је управа логора проценила да се нису „преваспитали.“ Позиција војних лица оптужених за издају пред војним судовима у Југославији била је, што се правне заштите тиче, истоветна. „Први и једини пут видели су свог браниоца који им је био одређен по службеној дужности на пола сата пре суђења или тек на процесу, а овај их је на заседању суда неретко и сам нападао. Оптужницу су такође добијали на пола сата пред почетак суђења, затим им је одузимана као што им ни пресуда није предавана, него само подношена на потпис. Осуде су, углавном без икаквог извођења доказа, биле драконске и износиле су од четири до двадесет година робије“.¹⁵ И њихов пут је преко Старе Градишке, острва Свети Гргур и Угљен и робијашнице у Билећи водио на Голи оток који је, без обзира што је било и других затвора сличног режима, постао метафора страдања у том времену у ком је практично свако могао бити ухапшен за критичку реч изговорену на партијском састанку (премда је руководство Партије позвало чланство на изјашњавање) али и за реч изговорену у кругу пријатеља, на радном месту, у кафани.

„У томе времену – бесудном могао је бити ухапшен сваки човек на сваком месту где се нађе: са радног места, са конференције, из школе, на путу за град или село, ноћу у свом стану, у хотелу где би се нашао на преноћишту, у возу, у аутобусу чак и при изласку из болнице, а понекад је дизан из болесничке постеље, без много обавештења и тражења решења за одобрено хапшење. Овако како је поступала УДБА поступао је и КОС у оружаним снагама земље још безобзирније. Практиковало се да се истовремено врши притисак на супругу ухапшеног чак докле да се одриче свог мужа или сестра брата. Породице су избациване из стана, са посла, изоловане у разним видовима тако да су остајале без пријатеља и без помоћи када им је била најпотребнија. Завладала је атмосфера страха, неизвесности и безнадежности“.¹⁶

На Голом отоку разрађен је и примењен један од најрепресивнијих полицијских метода, до тада непознат у затворској пракси. Једна од њих је била пробијање затвореника кроз шпалир строја, затим бесмислено туцање голооточког камена по врелини и хладноћи, његово преношење са једног краја острва на други, вађење песка из мора лопатом уз стајање у води све до бојкота као најдрастичније казне у којој је затвореник лишаван свих ионако непостојећих права. Свакодневна психолошка тортура, односно „ревидирање става“ и неподношљиви животни услови убијали су на Голом отоку све што је човечно у осуђенику. После посете Александра Ранковића Голом отоку 1951. тортура је ублажена – укинут је бојкот али је ропски рад трајао и даље до краја. „Партија је осудила незаконитости и насиље на Пленуму 1951. али се ништа битније није изменило до 1954. године“.¹⁷ Те године, социјалистичке државе су прекинуле антијугословенску пропаганду, а нормализација односа између Југославије и СССР-а интензивирана је посетом совјетске делегације на челу са Никитом Хрушчовим Београду 1955. године. „Распуштањем Информбироа комунистичких и радничких партија 1956. године међународни раднички покрет ослобођен је његове сабласне сенке. Као разлог за

¹⁴ Д. Михајловић, н. д., 28-29.

¹⁵ Исто.

¹⁶ М. Stojanović, Goli otok – anatomija zločina, Beograd 1991, 24.

¹⁷ В. Petranović, н. д., 233.

ликвидацију те организације помињане су и њене озбиљне грешке, а међу њима и „грешке“ на штету Југославије“.¹⁸

Истовремено, 1956. године распуштен је и логор на Голом отоку. Уследиле су године Ћутања - истина о овом догађајима споро се сазнавала и од ње су се високи партијски функционери углавном ограђивали – или да нису знали за логоре или да нису знали за тортуру у њима. Ћутали су и Голооточани о својим заточеничким данима све до најновијих, демократских времена у којима су могли да проговоре и затраже исправљање неправде која им је нанета.

Рехабилитација – предмет и норме Закона

Први Закон о рехабилитацији Република Србија донела је пола века од распуштања Информбироа 1956. године и укидања логора на Голом отоку. Народна скупштина Републике Србије је 17. априла 2006.¹⁹ године донела Закон о рехабилитацији којим је уређена рехабилитација лица која су без судске или административне одлуке или судском или административном одлуком лишена, из политичких или идеолошких разлога живота, слободe или неких других права од 6. априла 1941. године до дана ступања на снагу овог закона, односно 25. априла 2006. године. Овај закон је имао само девет чланова, а прописао је да право на подношење захтева које не застарева има свако заинтересовано физичко или правно лице које захтев за рехабилитацију са личним подацима и доказима о оправданости поднесе, у том тренутку надлежном Окружном суду. Захтев се подноси према пребивалишту или месту где је извршен прогон или учињена неправда. Уколико такав доказ није у могућности да поднесе Закон је дозволио могућност да се суду достави опис прогона или насиља са подацима који могу послужити за ближу идентификацију жртве и догађаја.

Чланом 4 овог закона прописано је да суд пре одлучивања о захтеву прибавља потребна документа и податке од надлежних државних органа и организација који су дужни да их на захтев суда доставе у року од 60 дана. На основу тога веће од три судије у јавном поступку усваја или одбија захтев за рехабилитацију. Иако је неспорно велики допринос овог закона унапређењу демократске свести друштва и јачању одговорности државе према грађанима, он није сагледао све аспекте овог проблема превасходно право на рехабилитационо обештећење лица и њихових наследника. Нови и сада вежећи Закон о рехабилитацији донет је 7. децембра 2011. године.²⁰ Овај Закон је детаљније регулисао и предмет рехабилитације, али и право рехабилитованих лица и њихових наследника на накнаду штете. Доношење овог закона у блиској је вези са већ донетим Законом о враћању одузете имовине и обештећењу²¹ с обзиром на то да је за повраћај имовине неопходно и правноснажно решење о рехабилитацији осуђеног лица. Овим законом уређују се рехабилитација и правне последице лица која су из политичких, верских, националних или идеолошких разлога лишена живота, слободe или других права без судске или административне одлуке. Закон се односи на територију Републике Србије али и изван територије ако су лица имала

¹⁸ В. Petranović, n. d., 261.

¹⁹ „Закон о рехабилитацији“, Службени гласник Републике Србије“, 33/2006.

²⁰ „Закон о рехабилитацији“, Службени гласник РС, 92/2011.

²¹ „Закон о враћању одузете имовине и обештећењу“, Службени гласник РС, 72/2011.

пребивалиште и држављанство Републике Србије, а лишена су тих права без судске или административне одлуке војних и других југословенских органа. Такође, право на рехабилитацију имају и лица кажњена судском или административном одлуком противно начелима правне државе и општеприхваћених стандарда људских права и слобода.

Законом је предвиђено да је поступак рехабилитације заправо поступак утврђивања ништавости, односно непуноважности аката и радњи којима су грађани лишени живота, слободе или других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога до дана ступања на снагу овог закона. Закон је уредио две врсте рехабилитација: законску и судску. Разлика је у томе што суд у случају законске рехабилитације доноси одлуку којом утврђује да је лице рехабилитовано по сили закона, а у случају судске рехабилитације суд својом одлуком рехабилитује одређено лице. За сваку од њих предвиђен је поступак рехабилитације, а заједничко свим поступцима јесте овлашћење суда да сам прибавља доказе и спроводи истражно начело. За рехабилитацију лица која су на основу судске или административне одлуке лишена слободе под оптужбом да су се изјаснила за Резолуцију Информбироа од 28. јуна 1948. године и која су држана у логорима или затворима на територији Федеративне Народне Републике Југославије у периоду од 1949-1955. године предвиђена је рехабилитација по сили закона.

Свакако је потребно да се поступак покрене захтевом, а захтев за рехабилитацију могу поднети и лице које је било осуђено, али и његови законски наследници (супружник, деца, браћа, сестре, тестаментални наследници) што је битна новина у односу на Закон о рехабилитацији из 2006. године. У случају нарочито тешких повреда начела правне државе и општеприхваћених стандарда људских права поступак може покренути јавни тужилац. Поступак законске рехабилитације по основу Резолуције Информбироа води се пред Вишим судом надлежним за подручје где се налази пребивалиште подносиоца захтева или место где је извршена повреда права, а одлучује судија појединац.

С обзиром на то да је реч о законској рехабилитацији по основу Резолуције Информбироа потребно је истаћи да се овај поступак води као једностраначки по правилима ванпарничног поступка уз обавезно претходно прибављање мишљења надлежног Вишег јавног тужиоца. Уколико тужилац захтев не оспорава поступак се и завршава као једностраначки, а уколико га пак оспорава поступак се наставља као двостраначки – други учесник у поступку је Република Србија, коју заступа Виши јавни тужилац и даље се води као за судску рехабилитацију. У овом поступку суд самостално утврђује чињенице, а чланом 13 прописана је обавеза надлежних државних органа и организација да податке и доказе којима располажу доставе суду у року од 60 дана. Доношењем овог закона успостављене су нове обавезе архива, пре свега Архива Србије који је од 2004. године започео преузимање архивске грађе Безбедносно-информативне агенције. Управни одбор Архива Србије донео је 2008. године Правилник о условима и начину коришћења ове грађе: „Архив Србије на основу члана 4 став 2 Закона о рехабилитацији из 2006. године доставља Окружним судовима Републике Србије податке, односно документа у року од 60 дана од пријема захтева. Осим Окружних судова и подносиоци захтева за рехабилитацију такође прибављају доказе о оправданости свог захтева, што значи да Архив сва неопходна истраживања врши у истом року и према захтевима грађана уз једну значану разлику. Наиме, копије архивске грађе Безбедносно информативне

агенције Архив доставља само Окружним судовима, док грађани тренутно могу да добију само информацију да ли се одређени досије налази у Архиву Србије, али још увек не могу да остваре увид у досије нити да добију његову копију. Разлог за то је што још увек не постоји закон којим би била регулисана процедура и начин коришћења ове архивске грађе, односно поступање са досијеима и којим би било одређен круг лица која могу остварити увид, односно добити копију досијеа. Сем тога грађа БИА још није комплетно преузета, ни архивистички сређена па се не може давати на коришћење²².

У прве три године Архив Србије је одговорио на 1100 захтева. Тај број ступањем на снагу новог Закона о рехабилитацији из 2011. године којим се чланом 26 предвиђа право на рехабилитационо обештећење знатно је увећан. У периоду од 2009-2017. године Архив је примио 16958 захтева. Пријем грађе је настављен: „до сада је преузето око 1000 збирки БИА што је близу 380000 страница и 80000 досијеа лица разврстаних у 36 категорија (ратни злочинци, четници, љотићевци, недићевци, усташе, ИБ-овци и остали класни и идеолошки непријатељи и др). Досијеи се састоје од једне до неколико десетина, стотина или хиљаду страна, а најобимнији има 11425 страна“²³.

У повећаном обиму посла највећи део односи се ипак на рад по захтевима Виших судова, нарочито кад се једним дописом тражи да се спроведе истраживање за већи број лица. Тако је примера ради, Виши суд у Сомбору тражио једним захтевом документацију за чак 212 особа. „Посао истраживања досијеа је сложен – некада се за једно лице провери 20, 30 па и 40 досијеа који се воде под истим именом и презименом. Пошто се утврди постојање одређеног досијеа, одговарајућа документација се издваја и копира, анонимизују се подаци односно затамњује се текст који садржи податке о другим лицима па се опет копира и тек онда се копија документа доставља Вишим судовима. Ако је документ чија се копија доставља нечитак, а од изузетне је важности за поступак рехабилитације на захтев суда ради се његов препис“²⁴.

Судска пракса потврдила је одредбе Закона о рехабилитацији те није било потешкоћа у рехабилитацији људи осуђених по основу Резолуције Информбироа. Чланом 17 овај Закон је прецизирао да се решењем којим суд усваја захтев за законску и судску рехабилитацију утврђује да је одлука која је била донета против рехабилитованог лица ништава од њеног доношења као и да су ништаве њене правне последице. Утврђен је и поступак остваривања права на рехабилитационо обештећење. Члановима 26 и 27 предвиђене су врсте штета као и круг лица којима се она може надокнадити. Тако рехабилитовано лице има право на надокнаду материјалне и нематеријалне штете као и на повраћај наплаћених новчаних казни и трошкова поступка у ревалоризованом износу. Чланом 21 поменутог Закона утврђено је и да право на рехабилитационо обештећење имају и брачни друг, деца и родитељи односно браћа, сестре и ванбрачни партнер рехабилитованог лица под условом да је између њих и умрлог рехабилитованог лица постојала трајнија заједница живота у складу са Законом којим се уређују облигациони односи.

²² М. Ненадић, „Примена Закона о рехабилитацији у Архиву Србије“, Архивски гласник, 6, Београд 2009, 5.

²³ В. Петровић, „Значај архивске грађе БИА-е у процесу рехабилитације и реституције“, Архивски гласник, 12, Београд 2017, 18.

²⁴ Исто.

Чланом 23 закона предвиђено је и право на посебан месечни додатак рехабилитованом лицу у висини од 50% од просечне месечне плате у Републици Србији у претходној години. Наведени додатак обрачунава и исплаћује Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање.

Велимир Бранковић- злочин, казна, рехабилитација

Многи Голооточани нису дочекали исправљане неправде која им је нанета. Нишлија Велимир Бранковић јесте остварио право из оба Закона о рехабилитацији 2006. и 2011. године. Ко је Велимир Бранковић и зашто је осуђен?

Рођен 1927. године у Алексинцу као малолетник са 17 година прикључио се нароослободилачком покрету вођен, како је навео у писаном сведочењу за судски поступак, идејом о социјалној правди, посебно остварењу права сваког детата на школовање, с обзиром на то да је сам, још као дете, морао да ради да би се школовао. Из рата је изашао као официр Југословенске армије, запослио се у полицији и 1948. године као кандидат за руководећи кадар упућен на припремни општеобразовни семинар у Сремској Каменици који је завршио као најуспешнији међу 800 полазника. У то време распламсао се сукоб са Информбироом, па су му ратни другови из Службе безбедности предложили да се врати у Службу што је и учинио 1949. године. У лето следеће године из управе школе у Сремској Каменици понуђено му је да се врати у полицију, да као њихов стипендиста заврши гимназију и касније факултет. Одушевљен, замолио је начелника Службе безбедности за одобрење да напусти Службу, али је категорично одбијен. Незадовољан због те одлуке у знак протеста ступио је у седмодневни штрајк што је изазвало подозрење старешина и неверицу да се ради само о томе. Пошто није било ничег другог, повод за прогон нађен је, изјавио је Бранковић у његовом приватном разговору са колегом са посла и уједно кумом о актуелним политичким питањима.

У разговору вођеном у његовом стану Бранковић је изнео мишљење да се руководство партије везује за Американце и да обавезно мора да уследи крах са таквом политиком и да ће у том случају наш државни апарат заједно са армијом напустити земљу. За Ђиласове „Савремене теме“ односно текстове објављиване у листу „Борба“ као недељни прилози навео је да су пресипање из шупљег у празно. Тај разговор ће Бранковић признати пред иследником коме га је колега и кум пријавио. Додатно отежавајућа околност биће и његов дневник, који је водио од 1948. године, а у коме је осудио понашање руководства партије као и њену неспремност да прихвати критику, остављајући и њега лично, а и чланство у дилеми ко је у праву. Са једне стране од њега се као члана и грађанина очекивало да прихвати вођство од стране руководства, а опет са друге стране, он као појединац није имао могућност нити слободу да истом том руководству постави било какво питање у погледу начина вођења државе. Након овог разговора Велимир Бранковић је ухапшен и одведен у затвор на Ади Циганлији где му је оптужница прочитана.

„Дан пре суђења управник војног затвора понудио му је да сарађује са полицијом у коме случају би одмах био ослобођен и добио би добар посао“.²⁵ Такву понуду је одбио сматрајући је тешком увредом. Суђење због кривичног дела

²⁵ Изјава Велимира Бранковића у судском рехабилитационом поступку који је водио Окружни суд у Нишу, Рех. Бр. 15/07.

непријатељске пропагаде из члана 9 ст. 1 ЗКНД, а које се огледао у деловању са позиција контрареволуционарне Резолуције ИБ-а усмерене на насилно обарање постојаћег државног уређења протекло је без фактичког учешће браниоца, иако је формално у записнику констатовано да га има. То наводи на закључак да иако је наизглед испоштована процедура око постојања браниоца по службеној дужности, суштинско право на правично суђење, као и право на одбрану уз основно начело да је свако невин док се не докаже супротно није постојало. Тако је Војни суд у Београду 21. априла 1951. године донео и истог дана објавио пресуду којом је Велимир Бранковић осуђен на казну лишења слободe са принудним радом од 14 година и на споредну казну губитка грађанских права и то: бирачког права, права на стицање и вршење изборних функција и права јавног иступања у периоду од 3 године. На овако донету пресуду нити тужилац нити осуђени се нису жалили, па је она истог дана постала правноснажна и извршна. На Голи оток је у 24. години живота стигао са VIII групом осуђеника. Тамо га је сачекала група људи постројена у две колоне кроз коју су морали да прођу при чему су и са једне и са друге стране примали ударце од осуђеника. У својим каснијим наводима у поступку рехабилитације изнео је сазнања до којих је дошао да су осуђеници морали то да чине, да не би и сами били подвргнути проласку „кроз строј“. У погледу осталих услова на Голом отоку у свом исказу пред судом наводи да је храна била јако лоша и недовољна, као и да је током боравка на Голом отоку прележао два пута заразну жутицу без лечења и преживео захваљујући пре свега својим годинама, као и физичкој снази. Детаљно је описао и логорску самоуправу која је имала задатак да ради на преваспитавању осуђеника. У том циљу иследници су установили Управни центар на чијем је челу био командант са помоћницима и администрацијом, а из редова осуђеника.

За све време издржавања казне осуђеници су били под сталном истрагом-сваког поподнева, често и по више часова одржаван је збор колектива (баракe). По налогу иследника собни старешина је изводио пред колектив оне који нису рашчистили истрагу или нису били политички активни или су шуровали са „бандом“ то јест бојкотованима. Све је било праћено бескрајним покајничким тирадама, што је било теже од пребијања и од тешког рада у каменолому свакога дана по најмање 8 часова. Правило је било да се када нема довољно смисленог посла камен преноси са једне гомиле на другу, с једног на други крај острва. Касније, нарочито после Стаљинове смрти 1953. године ова тортура је ублажена, формиране су и занатске радионице у које се могло отићи опет само по налогу иследника.

Контакта са породицом годинама није било тако да је своју ћерку, која је рођена непосредно по његовом одласку на Голи оток, први пут је видео кад је она имала 3 године.

Велимир Бранковић је за време издржавања казне постепено ревидирао став према Резолуцији тако да му је одлуком Савезног извршног већа бр. 3700/54 казна је снижена са 14 на 6 година затвора. На слободу је пуштен 8. децембра 1956. године. Захтев за рехабилитацију поднео је пола века касније, по доношењу Закона о рехабилитацији 2006. године. Током давања исказа на суд, адвокате и супротну страну оставио је јак утисак, принципијелан као човек потпуно бистре свести и свежих сећања на догађаје од пре 50 година.

Окружни суд је, размотривши доказе прибављене од надлежних органа и

наводе подносиоца, 13. 7. 2007. године донео решење којим се усваја захтев за рехабилитацију и утврђује да је пресуда Војног суда у Београду бр. 441/51 од 21. 4. 1951. године ништава од тренутка њеног доношења и да су ништаве њене последице. У решењу се констатује да је Велимир Бранковић био жртва политичког прогона који је вршен након доношења решења Резолуције Информбироа. Из описа прогона и насиља које је трпео јасно произилази да је прогоњен и кажњен из идеолошких и политичких разлога што је недопустиво и представља повреду основних људских права и слобода те да је јасно да је захтев за рехабилитацију Велимира Бранковића основан.²⁶

У поступку рехабилитације и још више у поступку остваривања рехабилитационе штете коришћена је грађа Архива Србије и Безбедносно-информативне агенције из које је створена потпуна слика о опхођењу према бившем затворенику и много година после изласка са Голог отока. О томе сведочи чињеница да му је 1972. године одузет пасош па није могао да оде на рад у Замбију по новом закљученом уговору са Енергопројектом.

У судском поступку Велимир Бранковић остварио је право на нематеријалну штету за шест година проведених на Голом отоку, као и право на накнаду материјалне штете. У погледу нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због година у логору потребно је истаћи да је судска пракса заузела став да износи накнада не могу бити у истој равни са накнадама штете по основу неоснованог лишења слободe у садашњем периоду. Накнаде Голооточанима су ниже, пре свега због великог протекла времена од тренутка штетног догађаја. Такође, у посебном судском поступку остварио је и право на накнаду материјалне штете која огледа у изгубљеној заради за свих шест година проведених на Голом отоку, као и право на накнаду материјалне штете по основу разлике у заради и пензији пре и после штетног догађаја. Све ове видове накнаде је било могуће остварити имајући у виду да се по редовном току ствари могло очекивати, с обзиром на то да је након одслужења казне Велимир Бранковић завршио Економски факултет, да ће зарада бити већа, те да ће Велимир Бранковић напредовати у каријери са места официра. Следствено томе, по основу тако увећане зараде и сама пензија коју би Бранковић остварио би била већа од оне коју је реално имао. Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање признао је посебан месечни додатак у висини од 50% од просечне месечне плате у Републици Србији.

Велимир Бранковић је умро у Нишу, почетком 2019. године. Рехабилитован. Неосуђиван.

²⁶ Извод из пресуде Окружног суда у Нишу Рех. 15/07 од 13. 7. 2007. године.

Извори

Архив Југославије, Фонд Архив председника Републике, Писмо маршала Тита Јосипу Висарионовичу Стаљину са одговором КМЈ I-3в/ 571.
Службени гласник Републике Србије, 33/2006, 72/2011, 92/2011.
Борба (1948)

Необјављени извори

Пресуда Окружног суда у Нишу Рех 15/07.
Ауторизоване белешке Велимира Бранковића коришћене у судском поступку.

Литература

Лубурић, Радоица. „Историјско-политички оквир сукоба Југославије и СССР-а 1948. године“. У: Голи оток 1949-1956: радови са округлог стола. Подгорица 1998.
Марковић, Драган. Истина о Голом отоку. Београд 1987.
Михаиловић, Драгослав. Кратка историја сатирања. Београд 2005.
Ненадић, Марија. „Примена Закона о рехабилитацији у Архиву Србије“. Архивски гласник, 6, Београд 2009.
Petranović, Branko. Istorija Jugoslavije: 1918-1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945-1988, Beograd 1988.
Петровић, Весна. „Значај архивске грађе БИА-е у процесу рехабилитације и реституције“. Архивски гласник, 12, Београд 2017.
Stojanović, Milinko. Goli otok - anatomija zločina. Beograd 1991.